

Г.В. ДОЦЕНКО, к.т.н., доцент,
Донецкий национальный технический университет

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ ЗЕРНА УКРАЇНИ

Зерновий сектор є стратегічною галуззю економіки України, яка визначає об'єми пропозиції і вартість основних видів продовольства для населення країни, формує істотну частину доходів сільськогосподарських виробників, валютні доходи держави та визначає стан і тенденції розвитку сільських територій. Зернова галузь є базою і джерелом постійного розвитку більшості областей агропромислового комплексу (АПК) і основою експорту.

В Україні врожайність зерна сьогодні в рази поступається іншим провідним зерновим країнам. Рівень рентабельності виробництва АПК скорочується. На думку фахівців, мінімальна рентабельність виробництва зерна повинна складати 20%, а раціональна (в умовах України) – щонайменше, 40%. Тільки така рентабельність створює необхідні умови для оновлення основних фондів і застосування технологій виробництва зерна, які поки не відповідають світовим стандартам і потребам галузі.

Відсутність системного підходу до регулювання зернового ринку може привести до подальшого падіння показників врожайності зерна, скороченню доходів сільськогосподарських виробників, що, зокрема, загрожуватиме продовольчій безпеці України. Крім того, втрати понесуть всі учасники ринку, які пов'язані з поставкою товарів зерновиробництва, маркетингом зерна, зокрема, елеваторна промисловість та транспортна інфраструктура. Скорочення об'ємів експорту зерна відобразиться на торговому балансі.

Необхідність комплексного вдосконалення функціонування ринку, нарощування об'ємів виробництва зерна належної якості, створення умов для реалізації експортного потенціалу галузі – базуються на основних державних пріоритетах аграрної політики, визначених Законом України "Про основні напрями державної аграрної політики на період до 2015 року". Це відповідає законодавчо стратегічній меті країни, зокрема, в частині гарантування продовольчої безпеки і перетворення аграрного сектора у високоефективний та конкурентноздатний.

Для часткового вирішення цих питань прийнята концепція в розвиток теорії експортного ринку з позиції системного підходу. Вона сформована на основі положень еволюційної

економічної теорії, теорії відтворення, економічної стратегії і механізму її реалізації, обґрунтованих у роботах Л. І. Абалкіна [1] та цілому ряду інших вчених. Детальніше регулюванню ринкового господарства і розвитку основних видів інфраструктури на різних етапах реформ присвятили праці багатьох вчених, зокрема заслуговує пошани узагальнююче дослідження А.І. Кузнецової [2].

Не дивлячись на значну кількість робіт, присвячених функціонуванню зернового ринку, поки що не сформований системний підхід до розробки механізму вдосконалення структури і інфраструктури ринку зерна з урахуванням багаторівневого регулювання [3,19].

Тому мета цієї роботи: на основі системного аналізу ринку зерна виявити особливості його структури і інфраструктури, проблеми функціонування і визначити напрями вдосконалення в процесі багаторівневого регулювання в умовах інтеграції в світову систему.

Реалізація поставленої мети дослідження зумовила необхідність рішення наступних завдань:

- визначити організацію і функції трансформаційної інфраструктури зернового ринку;
- виявити сучасні тенденції в розвитку інфраструктури транзакції ринку зерна;
- визначити основні напрями вдосконалення структури і інфраструктури експорту українського зерна.

Таким чином об'єктом дослідження виступає ринок зерна України на різних рівнях його організації й функціонування, а предметом дослідження - економічні відносини між суб'єктами ринку зерна, виникаючі в процесі виробництва і реалізації зернової продукції.

Проведений у цьому ракурсі аналіз показав:

1. Ринок зерна є відкритою організаційно-господарською системою, в якій суб'єкти реалізують свої економічні інтереси за допомогою механізму конкуренції. Ринок зерна володіє системними характеристиками: цілісністю, ієрархічністю, інтегрованістю. Його елементи утворюють єдине ціле з синергетичними

© Г.В. Доценко, 2009

властивостями. Основною його функцією є задоволення потреб в зерні за ринковою ціною. Додаткові функції – інтегруюча, регулююча, стимулююча, ціноутворююча, контролююча, посередницька, інформаційна.

Об'єктом ринку зерна є диференційована продукція зернового господарства, а суб'єктами – залежно від стадій руху товару виступають виробники зерна, транспортники, власники зерносховищ, первинні покупці та кінцеві покупці зерна.

2. Аналіз кон'юнктури ринку зерна дозволив виявити сучасні тенденції в зміні попиту і пропозиції зерна. Фактичний сукупний попит, включаючи загальний внутрішній нормативний, внутрішній раціональний і зовнішній попит, залежить від: платоспроможності покупців, зміни доходів населення, структури ринку, еластичності попиту за цінами, каналів розподілу, темпів зростання споживання, конкуренції постачальників аналогічних товарів. В структурі попиту виявилися наступні зміни:

а) скоротилися закупівлі зерна фірмами-експортерами у зв'язку з великими його запасами в їх сховищах;

б) зменшився внутрішній раціональний попит на борошняні вироби через підвищення загального рівня доходів і зміни у структурі споживання;

в) знизився потенціал споживання зерна на фураж;

г) підвищився зовнішній попит, не дивлячись на введення експортних мит на вивіз зерна.

Пропозиція зерна визначається природно-ресурсним потенціалом регіонів, виробничими можливостями зернових господарств, потужностями елеваторів та сховищ, об'ємом резервного запасу зерна і характеризується нестабільним станом.

3. Трансформаційна інфраструктура зернового ринку виконує функції, пов'язані з продовженням виробничих процесів у сфері реалізації зерна, що впливають на формування додаткових витрат обігу, які збільшують вартість цього специфічного товару.

4. Інфраструктура транзакції зернового ринку забезпечує виключно процес купівлі-продажу зерна, виконуючи функції по перетворенню його вартості з товару в гроші або з грошей в товар, що впливає на формування чистих витрат обігу. Елементи інфраструктури транзакції ринку зерна: інституційні, організаційні, інформаційні.

5. Вдосконалення структури і інфраструктури зернового ринку повинне забезпечувати дотримання національних інтересів з урахуванням міжнародних вимог.

6. Державна підтримка ринку зерна повинна здійснюватися в двох напрямках: вдосконалення, встановлення і застосування інтервенційних цін і реалізація заходів щодо підтримки зернового експорту.

7. Необхідність розвитку структурного фінансування експорту в Україні обумовлена такими чинниками, як глобалізація і приватизація. Оскільки багато видів торгівлі перейшли від державних і контрольованих урядом збутових органів до приватних компаній. В основу структурованого фінансування торгівлі зерном повинне бути закладено виявлення і зниження ризиків, пов'язаних з операціями. Це досягається такою структурною організацією фінансування, яка дозволяла б або знижувати потенційні ризики, або делегувати їх сторонам, які здатні краще протидіяти цим ризикам. Причому так, щоб це гарантувало автоматичне повернення авансованих засобів за рахунок активів, що служать забезпеченням експортної операції. Тому одним з ключових елементів структурної організації операції є вивчення ролі різних контрагентів, які беруть участь у фінансуванні і погашенні кредитів. Встановлено, при кредитуванні експорту зерна, крім таких способів забезпечення гарантії, як хеджування ціни товару та страхування, як гарантії – доцільно використовувати заставу активів або майбутніх грошових надходжень від товарообігу. Сенс у тому, що центральним елементом структурованого фінансування є задоволення потреб позичальника і кредитора. Враховуючи протилежні їх комерційні інтереси, що часто взаємно суперечать, ця задача досить важка. Для її вирішення можна використати три загальні моделі фінансування: під гарантію грошових надходжень від експорту, під заставу інвентарних запасів на складі і на основі передоплати [4, 98]. Найбільш значущі для малих але чисельних українських експортерів зерна – перші дві моделі.

Модель фінансування під гарантію надходжень від експорту припускає надання експортеру експортних позик, а їх погашення здійснюється за рахунок надходжень експортера від реалізації експортної продукції, під яку видається кредит.

В рамках цієї моделі банки приймають комплекс наступних заходів:

а) використовують в якості забезпечення

товар, що оформляється за законом країни як зобов'язання;

б) документально закріплюють права банку на надходження за договорами на експорт цього товару;

с) у відповідній країні відкривають заставний рахунок, на який покупці товару зобов'язані зараховувати суму платежу за експортні товари.

Так створюється механізм автоматичного погашення, а фінансування здійснюється під заставу платежів, які повинен виконати покупець при отриманні товару. Це дозволяє експортеру використати товарні потоки майбутніх періодів для отримання кредитів, що автоматично забезпечені ліквідністю за рахунок експортних надходжень. Для експортера – це кращі умови, але за вищі відсотки, за рахунок яких фінансисти можуть створити матеріальні гарантії від ризиків.

Наступний провідний метод – фінансування під забезпечення складських квитанцій. Він передбачає використання в якості забезпечення власне експортованого товару, який розташовується загодя на відповідальне зберігання у сертифікованому складі. Видана таким складом квитанція акцептується банком як ре-

зервна гарантія, що буде використана у разі неплатежу. Спосіб здійснення фінансування експорту саме таким чином ілюструє рис.1. Банк-кредитор, замість того, щоб покладатися на обіцянку виробника (експортера), що товар існує і що надходження від його продажу буде використане для погашення заборгованості перед кредитором, вимагає експортований товар помістити під контроль незалежної третьої сторони – оператора складу – який, у свою чергу, забезпечує збереження товару і гарантує кредитор, що ця застava зберігається надійно. При отриманні від експортера товару, оператор складу виписує квитанцію, форма якої визначається нормативно-правовою системою країни. Квитанція повинна підтверджувати прийняття конкретної кількості товару обумовленої якості і сорту, який стане заставою для фінансування. Виробник може використати цю квитанцію для звернення до фінансової установи за кредитом. Складські квитанції можна також використовувати для фінансування операцій на період проходження товару по товаропровідному ланцюгу від виробника до споживача. Вони можуть бути такими, що обертаються або не обертаються.

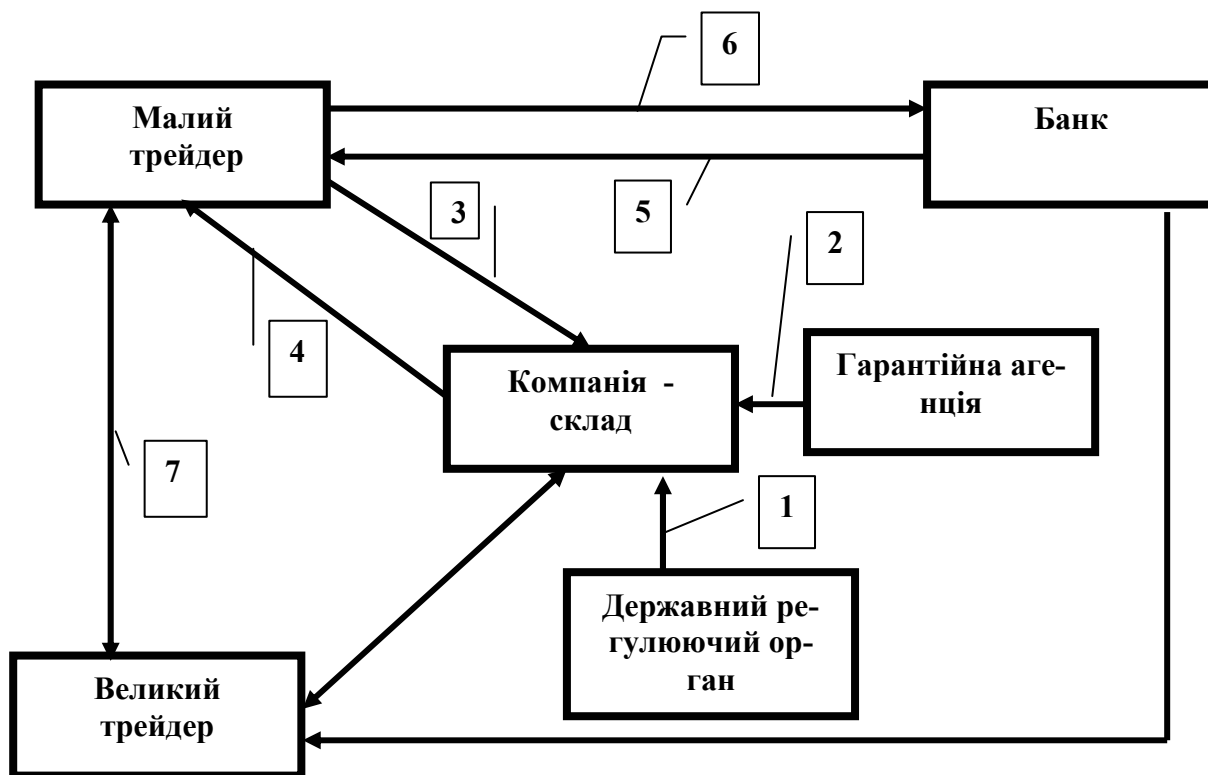

Рис. 1. Порядок здійснення операцій під заставу складської квитанції:

- 1 – дозвіл на функціонування складу; 2 – гарантія, страховка і ін.;
- 3 – доставка зерна у склад; 4 – виписка квитанції; 5 – банк надає кредит; 6 – передача квитанції банку;
- 7 – підписання договору про продаж

Країна експортер повинна прийняти законодавство для роботи з складами. Наявність надійних складських операторів є одним з найважливіших елементів здійснення операцій на основі складських квитанцій. В деяких випадках банки можуть порахувати доцільним створення власних складських дочірніх підприємств сертифікованих для управління закладеними товарами. На Україні головною перешкодою для фінансування під забезпечення складських квитанцій є відсутність ясних законів, що стосуються складських квитанцій і заставних документів. Крім того, важко забезпечити дотримання прав, визнаних місцевими нормативно-правовими актами. В багатьох правових системах (країнах) організація забезпечення по заставних документах – процес важкий і часто дорогий як з юридичної точки зору, так і через високі реєстраційні і подібні державні збори і мита. Досвід декількох країн, які намагалися створити системи забезпечення під складські квитанції, показує, що для того, щоб ця система була дієвою, необхідно, щоб складські квитанції мали під собою визнану законодавчу базу.

Міжнародне співтовариство оцінило реальні переваги такого роду фінансування і підтримує його. ЄБРР бере активну участь в розробці законодавства і розвитку установ для ліцензування, інспекції складів, систем страхування і систем гарантій виконання договорів в підтримку агро бізнесу [4]. В 2003 році ЄБРР і *Banca Romana pentru Dezvoltare-Groupe Sociuții Günürale* відкрили кредит на 100 млн. долл. США на умові сумісного несення ризиків для забезпечення кращого доступу до фінансових ресурсів переробних і збутових сільськогосподарських підприємств у Румунії. В рамках цієї кредитної лінії сільгоспкомпанії мали нагоду використати товар на складському зберіганні як заставу забезпечення кредиту. Для впровадження цієї кредитної лінії ЄБРР провів роботу з урядом Румунії з метою внесення поправок в чинне законодавство, що регулює складські квитанції.

Ще одним прикладом допомоги ЄБРР є цілорічне фінансування виробництва зернових, яке стартувало у 2002 році в Казахстані. Ідея в тому, щоб забезпечити фінансування фермерів під гарантії зерна, яке зберігається в реєстрованих складах. ЄБРР структурував систему фінансування з урахуванням потреб фермерів для збору урожаю і для експорту. Таким чином, зерносклади у світі вже використовують як невід'ємний чинник фінансово-техноло-

гічної схеми.

Розвиток сертифікованих сховищ для зернових і для України є актуальним з позицій структурного фінансування експорту, про що свідчить наступне. В 2008/09 маркетинговому році при загальній місткості внутрішніх елеваторів України в 30-32 млн. т перед хліборобами встала нерозв'язна задача – що робити з «зайвими» 20 млн. т зерна, зібраного ними додатково у 2008 році? Позитивне рішення проблеми дає десятирічний досвід Аргентини щодо тривалого зберіганні зерна у поліетиленових мішках–рукавах місткістю по 240 тонн зерна в кожному (технологія Silo bag, Ag bag) [5]. Дана технологія вже пройшла успішну апробацію у трьох областях України: Житомирській, Кіровоградській, Херсонській. Ця технологія зберіганні використовує респіраторний процес компонентів, що потрапляють у герметичний мішок з потоком зерна (грибків, комах і т.д.). Цей процес поглинає кисень і генерує вуглець. Насичена ним без кисневої атмосфера припиняє й інактивує розвиток грибків і комах, а також сприяє активності зерна. Найголовнішою перевагою зберіганні прямо в полі мокрого і сухого зерна в пластикових мішків є істотна економія і низькі інвестиції. Дослідження показали, що різниця між зберіганні зерно в елеваторах і його упакованого в поліетилен (на 3-4 місяці до моменту продажу) дозволяє хліборобам економити до 20-25% пшениці і 30-35% кукурудзи та сої.

Створення та розвиток загальнодержавної системи таких мобільних сертифікованих сховищ зерна під контролем держави дозволяє крім функції зберіганні одночасно вирішити ряд наступних задач, в тому числі і сприяючих розвитку інфраструктури експорту українського зерна:

- забезпечити фактичний, детальний і персоналізований облік зібраного в країні урожаю зернових;
- організувати централізований об'єктивний контроль якості зерна;
- на базі державних сховищ зерна забезпечити біржову торгівлю зерном конкретним його власникам;
- створити умови для кредитування хліборобів під заставу складських квитанцій від державних зерноскладів;
- знизити транспортно-вантажні витрати в експорті зерна;
- мінімізувати втрати при зборі і зберіганні зерна.

Остаточна проблема розвитку зернового

сектора і ринку зерна України потребує застосування системи таких заходів:

* розвитку інфраструктури зернового ринку України, систем зберігання і транспортування зернових, зокрема через тарифи на перевезення зерна, оптимізацію роботи каналів збуту продукції, підтримку економічних механізмів, які стимулюватимуть модернізацію і оновлення основних фундацій підприємств елеваторної галузі;

* удосконалення систем: складських документів на зерно, кредитування власників зерна, гарантування прав авторизованих власників зерна, яке знаходиться на зберіганні;

* розвитком маркетингу зерна, зокрема шляхом усунення перешкод для експорту зерна: розповсюдження світової практики торгівлі зерном, у тому числі за допомогою доступу до міжнародних стандартизованих контрактів, бірж, міжнародного арбітражу; спрощенням процедур отримання дозвільних документів і митного оформлення зерна для експорту.

Література

1. Абалкин Л.И. Экономическая теория на пути к новой парадигме // Вопросы экономики – 1993. – №1. – С.4-14.
2. Кузнецова А.И. Инфраструктура. Вопросы теории методологии и прикладные аспекты современного инфраструктурного обустройства. Геоэкономический подход. – М.: КомКнига, 2006. – 456с.
3. Максимов, Р.С. Государственное регулирование зернового рынка России: проблемы и перспективы при вступлении в ВТО / Р.С. Максимов // Экономический вестник Ростовского государственного университета. Том 5. Ч.2. – 2007. – №4 – С. 9-26.
4. Руководство по развитию инфраструктуры финансирования торговли для стран с переходной экономикой. Международный торговый центр ЮНКТАД/ВТО, Нью-Йорк, 2005. //www.wto.org
5. Остапенко С. Элеватор из полиэтилена // zerno-ua.com/wp-content/uploads/ elevator_iz_polietelena

Статья поступила в редакцию 29.05.2009

В.В. ЗЯНЬКО, д.е.н., зав. кафедри фінансів і кредиту,
В.В. ЗЯНЬКО,
Вінницький національний технічний університет

КОРПОРАТИВНІ ІННОВАЦІЙНІ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНОМУ ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО РИНКУ ТЕХНОЛОГІЙ

Інтеграція України у глобальний світовий простір пов'язана з величезним ризиком і загрозами, проте є неминучою і немає альтернативи. Щоб посісти нашої країні у новому світопорядку чільне місце вже у першій чверті цього століття потрібно наближувати вітчизняну економіку до рівня розвинених економік провідних європейських держав, для чого необхідно: радикально активізувати інноваційний процес, підвищити престиж розумової праці, розвивати різноманітні форми інноваційного підприємництва. Особливо велику увагу треба приділяти формуванню в країні потужних корпорацій та зростанню їхнього інноваційного потенціалу, адже висока конкурентоспроможність країни тримається саме на міцних конкурентних позиціях корпоративних інноваційних підприємств, довкола яких формується сприятливе середовище для розвитку

малого й середнього підприємництва.

Тому нині явно побільшало наукових праць, у яких досліджується роль потужних корпорацій у підвищенні конкурентоспроможності економіки [1-3], взаємовплив сучасних корпорацій і нинішнього процесу глобалізації світового ринку технологій [5-9]. Вчені та політики намагаються спрогнозувати наслідки такого взаємовпливу як на окремі країни, так і на світову економіку загалом.

Метою статті є дослідження ролі потужних корпоративних інноваційних підприємств у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності країни в сучасному світі, що з часом все більше глобалізується.

Серед пріоритетних завдань соціально-

© В.В. Зянько, В.В. Зянько, 2009